

Duboka bol tisuću godina (I. - VIII.)

Dražen Zetić*

I. *Epistola o Boki*

Kad se govori o Boki, uvijek se treba govoriti s ljubavlju. Jedino s ljubavlju, i nikako drugačije. Svaka riječ. Misao. Osjećaj. Nagovještaj. Nakana. Koja u sebi ne sadrži čistu iskonsku ljubav, ne treba se ni izreći kad je riječ o Zaljevu svetaca. Stoga, po onom pavlovskom čuvenom himnu ljubavi: »Kad bih sve jezike ljudske govorio i anđeoske, a ljubavi ne bih imao, bio bih mjed što ječi ili cimbal što zveči« (1 Kor 13, 1). Težnja k nepatvorenoj Istini, jedini je put koji može doprinijeti ostvarivanju »ljudskijih« međuljudskih odnosa, suživota i poštovanja. Svaki čin koji vodi suprotno od tih univerzalnih načela, u samom početku, nužno je sam po sebi osuđen na krajnje ništavilo i bezličnu smrt bez trunke svjetlosti. Ovaj komadić neba na sredini mora, ne potrebuje, ništa drugo doli još jednoga sveca, blaženika il' mučenika. Boka jedino s Gospom ima šansu da se ponovo rodi i preobrazi u tihi plamen nade sviju onih koji su na tim prostorima nekoć živjeli, koji sada žive i koji će sutra živjeti. Sam evanđeoski princip: Istina će vas spasiti, ovdje, u ovom samozatajnom kutku svemira, daleko ima veću i dalekosežniju vrijednost, značenje i poruku. Svaki narodnosni etos naprosto s svim svojim specifikumima čini sakralni prostor posvećenim. Stoga je jako važno, obazrivo uvažavati prijašnje civilizacijske međe i kulturološke sastavnice svakog pojedinog naroda. Uzajamno u iskrenom svjetlu znanstvenih i – inih drugih interpretacija predstaviti sve iole nezaobilazne obode svake kulturološke pojave i fenomena, koji su nesumnjivo u svojim prožimanjima, doticaju, rađanjima, i umiranjima, ne samo utisnule pečate svojih epoha i obilježja, nego itekako i dan-danas bdiju kao Mjesec iznad planinskih goleti Vrmca i Orjena, kao budni i neprijeporni svjedoci prohujalih vremena.

* Hrvatska bratovština Bokeljska mornarica 809 u Zagrebu; tekst s fotografijama objavljen 2. veljače 2018. i dostupan na: <https://biramdobro.com/epistola-o-boki/>.

II. Što je Crkva za Bokelja?

Crkva je više negoli neka puka faktografska činjenica. Ona je metahistorija duše. Onaj tračak čežnje prekooceanskih plovidbi drevnih mornara. Echo ušutjelih bakrenih vijenaca zvona. Crkva čuti duboku bol naroda koji jenjavajući odumire k'o nekoć peraški, dobrotski jedrenjaci. Već punih 1.400 godina sramežljivo bdije u svjetlu prijašnjih, a i sadašnjih i budućih, naraštaja. Kao lanterna obasjava pute kojima su nekoć tisuće drugih hodili. Neumorno kroz drvena, željezna raspela obasjava zatamnjele predjele umravljenih ljudskih srdaca. Žrtvuje se. Nada. Moli za oprost. Podsjeća. Opominje. I jučer i danas i sutra će isto činiti! U nelagodi. U grču. Ona ipak u samotištima svojih opustjelih đardina sklapa svoje oteščale ruke. Za ponadati se da će Zaljev svetaca jednog dana užgati neke nove plamenove vatre ljubavi. Vrijeme će pokazati – hoće li sinovi ribara iznevjeriti stoljetne votivne zagovore svojoj nebeskoj Majci il' će je naprosto sasvim prešutjeti. U toj tihoj oazi smiraja, posljednji ljudi sa surih brdskih strmina, ostali su istinski i jedini čuvari hramova predaka. Negdje iznad Prčanja il' pak ponad Lepetana na Većem brdu, Bogdašića, Đurića – još obitavaju neki prosijedi čuvari pletera, zvona, oltarnih slika, zavjetnih kipova naših dragih kršćanskih svetaca. Još imadu pokoji bezimni čuvari ključeva od stolivskog sv. Bazilija, dok je primjerice sv. Toma odavna prepušten zubu vremena. Jednog dana, djeca koja će se tu igrati baluna, poput mnogih mjestašaca u Boki, neće ni znati da se zapravo igraju po svetom tlu, grobištu nekad slavних kapetana, konta, donova, mornara. Ne, ta će djeca tu skakutati, smijati se, trčati... I nitko neće znati, a oni koji su nekada znali, već će razviti svoja jedra i jednom zauvijek otploviti u vječnost nebeskih prostranstava.

III. *Historija Boke...!?*

Boka je dio svijeta. I svijet je dio Boke. Historija Boke odista je imponantna. Veličanstvena. Zagonetna. Nedorečena. Odvjkada je Boka bila neka žarišna točka dodira, ali i crta razdjelnica (pomorski megdan) mnogobrojnih civilizacija i tekovina. Primjerice, sam famozni kotorski gradski statut i mnogobrojni bračni testamenti (oporuke) u crkvenim arhivima, a to se poglavito odnosi na Katoličku crkvu koja je do polovine samoga dvadesetoga stoljeća u Kotoru bila neupitna sukreatorica aktualnih društvenih turbulencija i zbivanja, zapravo puno svjedoče o proteklim stoljećima običaja, navika, (ne)ubičajenih modusa vjerovanja. Temeljitim uvidima u te anale ljudskoga duha, posvema su vidljive naznake lucidnih zakonskih i drugih odredbi. Naprosto, sve je do u tančine bilo definirano, uređeno, regulirano. Nažalost, u svim je tim ugovorima i prijeporima uvijek bio sam perper (kovanice) u pitanju. Nije bilo carstva koje je previdalo poreze i zakone, a da nije pri tome itekako zorno vodilo računa o šoldima. Tako da bismo lako mogli ustvrditi da ljubav, barem po pavlovskoj teologiji i njegovu nenadmašnom himnu ljubavi, ovdje ni najmanje nije dolazila do izražaja. Uvijek su posrijedi bile važne neke palače, tkanine, svile, masline..., al' dvoje mladih ljudi da se vole, kakav nonsens! Čini se da je za prečasne gradske oce pitanje same *sreće*, vjerojatno nerijetko bilo neka trivijalna, periferna stvar. No, svaka ljubav je tada bila naoko legalizirana, kao da tada nije bilo preljuba i zabranjenih ljubavi, nesputanih momenata neobuzdane strasti i sl. Antropologija u matičnim knjigama govori posve drukčije. I tada je bilo mnoštvo izvanbračne djece, kao što se imade i danas u 21. stoljeću. Svi ti brodolomi ili vijenci ružmarina! Boku je mogla uzdrmati samo neka velika pošast poput kuge koja je nemilosrdno kosila, otilama sve ljudske živote, redom, Bez pardona!

IV. Što znači riječ *Boka za Hrvate?*

Riječ *Boka* Hrvatima znači puno više negoli ijednom drugom pojedincu ili narodu. Ona je još od VI. stoljeća, duboko utkana u samu svijest ponajprije romanskoga, slavenskoga, pa hrvatskoga narodnosnog habitusa, te šireg, duhovnog i kulturološkoga krajobraza drugih narodnosnih državno-pravnih subjekata. Isto je i s Bokeljskom mornaricom 809, koja se ujedno može smatrati i arterijom, koja napaja životnom silom, već gotovo 1210. godina srce jednog tisućljetnog naroda od stoljeća sedmoga. Samo geslo »Fides et honor«, nije tek neka puka iracionalna vjerska zaostavština. Arhaična frazeologija dekadentnih kanonika, gastalda i mornara. Ne! »Fides et honor« znači puno više od tečnih latinskih poštapalica i aforizama. To jedino i uvijek znači samo: »Život u ljubavi, i zajedništvu!« Uz još posljednja preostala zrnca volje i mrvičke vjere, uistinu, dadu se još uvijek učiniti ogromni pomaci i napredci. No, uvijek je prije tih snažnih zaveslaja, prijeko potrebno upregnuti svim svojim bićem, za nešto daleko dublje i protežnije. A to je Duh mornarice, skrb prema ljudima, taj krucijalno relevantni nukleus samoga središta vjerovanja u onog neobičnog frigijskog mučenika tamo iz Konstantinopola koji je jedne noći odlučio svoje napaćeno tijelo odmoriti u Rosama pa u Kotoru. U tome neobičnom zvjezdanom mještašcu potrebno je ponajvećma duboko osluhnuti poruke koje su im sveti ljudi kroz minula stoljeća predali u duhovno naslijeđe i baštinu: »Jer tko hoće spasiti život svoj, izgubit će ga, a tko izgubi život svoj radi mene, spasit će ga« (Lk 9, 24). Jedino tiha snaga Isusova evanđelja može nadahnuti duše i srca onih koji će se tek roditi i u milosti Božjoj živjeti. Sve drugo će poput cvijeta u ranim jesenima uvenuti, utihnuti u nečujnim treptajima prolaznosti, dok će se samo mudri ljubiti, iznova rađati. Hoće li to biti pojedinci il' zajednice, svjedočit će neumoljiva povijest ljudskog roda.

V. Što znače kapetani za Boku?

Svaka je bokeška obitelj darivala barem po jednog čuvenog kapetana. O njima su pisani mnogi spjevovi i romani, u venecijanskim salonima prepričavane nevjerojatne anegdote i pustolovine. Za primjer, posvema je dostatno spomenuti samo poneke među kojima se posebno ističu Marko Martinović (učitelj ruskih boljara), Ivo Visin (prvi Hrvat koji je oplovio svijet svojim brikom), Andrija Zmajević... Međutim, ne treba zaboraviti ni mnoge Bokelje koji su svoje kosti ostavili na sablasnim dnima svjetskih mora. Koliko ih nikada nije doplovilo kući, vidjelo svoja ognjišta, poljubilo svoje djeve, zagrlilo svoju djecu, obradovolilo srca svojih tužnih majki... Ah! Milijuni snivaju negdje u tamnim dubinama studenih voda. Šute. Osuđeni na zaborav! Mnogi su bili i zarobljeni, mučeni, osakaćeni, kažnjavani do unedogled. A zbog čega? Koje čašice više ruma, vina, komadića sira, pobune. O, da, bunili su se Bokelji! Za svoju slobodu, za svoju djecu, za svoje potopljene sne. Kroz nemirna valovlja njihove nerijetko uzburkane povijesti, o tomu su ponajprije krvavo svjedočile i mnoge pobune mornara i današnji kameni sarkofag (trojice Hrvata i jednog Čeha) kod obližnjega gradskog groblja pred sam ulaz u Škaljare (rodno mjesto našega hrvatskog skladatelja Ivana Brkanovića). Pisale su te izdane (morske) duše memoare, pisma, molili su se svojoj Gospi, u koju god su bitku ulazili, i nesebično ginuli od gomila ispaljenih puščanih tanadi u njihova razdrljena prsa, surovih sablji nad njihovim ojađenim zaglavljima, gromoglasnih topovskih udara čeličnih kugli u njihova krhka bespomoćna tjelesa. Padali su tiho. Bez prigovora! Misleći na svoje drage, na svoju modru, plavetnu, razigranu damu Boku. Vjerujem da bi isto činili i sada! No, sada još jače, neustrašivije... junačkije... Mladi Bokelji su hrabri ljudi, vjerujem u njih, i vjerujem njima! Oni su zalog za budućnost, za neku svjetliju sutrašnjicu. Boke. Zaljeva svetaca.

VI. Što su slikari za Boku?

Sve. Oni su svojim tankočutnim senzibilitetima, uprizorovali Boku na ose-
bujan i samo sebi svojstven način u maritimnom europskome (mediteransko-
me) slikarstvu. Svojim marljivim potezima kista, zvonkim nabačajima boja u
potpunosti su uspijevali prenijeti duh podneblja, sve ono što je nekoć vjeko-
vima bivalo zapečaćeno, nemilosrdno predano u ropotarnicu gluhe prošlosti.
Počevši od same ikone sv. Tripuna Ilije Moskosa, u prvi mah se treba prisjetiti
Antuna Šojata i njegovih blagih prikaza pitoreskних bokeških krajolika, te Me-
lite Bošnjak, Lovra Marinova Dobričevića, Vjekoslava Parača, Joze Kljakovića,
Ede Murtića, Josipa Biffela, Mila Milunovića, Ivana Meštovića, Vanje Radauša,
Voje Stanića, Bazilija (Bartola) Ivankovića, Vaska Lipovca, Mile Wood, Kuzme
Kovačića, Antuna Augustinčića, Ive Dulčića i nadasve glasovita barokna slikara
Tripe Kokolje. Upravo je Tripo Kokolja, odista jedan monumentalan div jugo-
istoka Mediterana. Svojim intrigantnim opusom, sam školj Gospe od Škrpjela
učinio je remek djelom prvotno hrvatskoga naroda, ali i svih drugih naroda koji
kao negda, tako nesumnjivo i danas, bivstuju na prostorima bokokotorskoga
zaljeva i šire u nekom izbljedjelom akvatoriju historiografskih areala Budve,
Bara, Svača, Skadra, Drača...

VII. Što su umjetnici riječi za Boku!?

Umjetnici riječi. Govore. Osluškuju. Propituju. Tragaju. Uvijek u svojim tihanim nagnućima, nastoje dodirnuti samo bilo, suštinu, neke krajnje razloge postojanja. Vajka negdje lutaju, između neba i zemlje. Pokatkada bivaju i nezgrapne kaldrme, ali i ljepuskaste simfonije putujućih trubadura. Sve taloge izvanvremenskih razočaranja, ugašenih trenutaka radosti i tuge, posvema duboko proživljavaju najtankoćutnijim porama svoga bića. Probleme svijeta doživljavaju kao svoje vlastite. Vječno problematiziraju stanja duše u svim razdobljima, nježno brišući tanke slojeve prašine s nakupljenih rđavih stoljeća havarija i slavni epopeja. Ima u tim njihovim pjevanjima, posebice kod Viktore Vide, kudikamo više od prozaična snatrenja, lelujanja nekih bezazlenih sjenki na urušavajućim suhozidima, presahnulim počulima u Gornjoj Lastvi, Crnom Platu (Đurđevom brdu). Upravo spominjući toponimiju duša oni neumorno ocrtavaju i šarolikost transcendentálnih međuvjekovnih pejzaža.

Nesumnjivo je danas snaga riječi podcijenjena u svim aspektima te kraljice umjetnosti. Obespravljena. Razootuđena. Oskvrnuta. No, note pjevajućih stvorenja, itekako i danas odjekuju širom bokokotorskoga zaljeva. Zvone. Dodiruju goletne vrhove Vrmca i Orjena. Posebice takva promišljanja dolaze do izražaja u prozi Frane Alfirevića, ali i domoljubnoj poeziji zeničkoga uznika i rapsoda Vjenceslava Čížeka. Izražajnost njihovih iskonskih poriva, krikova, jadikovki osjeća se u Boki i u današnjim bremenitim vremenima. A kada u Boki vremena nisu bila stiješnjena između dviju spomenutih gorostasni divovskih planina, bokeljski pjesnici su pjevali. Ponekada i kroz pera sinova podno obronaka Majevice i Trebevića, u rumena praskozorja zadarskih pjesnikinja, korpulentnih donjolastovskih solista, prvoj digitalnoj antologiji *Hrvatskog pjesništva Boke kotorske*. Pjevaju harna djeca o onomu o čemu se još pjevati dade. Bez umjetnosti riječi Boka od Kotora, a i hrvatski narod u suvremenoj Crnoj Gori, neće imati čvrste kulturološke zasade ni jasne razvojne perspektive duha u nezaustavljivo nadolazećoj budućnosti krutih nabačaja stvarnosti. Hoćemo li se na tim raskrižjima susretati il' razdvajati? O tom će ovisiti i sudbina svijeta i čovjeka pjesnika u njemu!

VIII. ... *epistola o Boki?*

Na kraju stoljetnih ploidbi, ostale su osamljene pramčane figure (pulene). Pozamašan arhaičan repertoar motiva. Rastopljeni relikvijari. Elegični tonovi. Obgorjeli časi. Restaurirani korintski kapiteli bazilike stare devet protutnjalih epoha. Zamandaljena vrata. Samozatajne srebrne palamide iz Mua. Prazni klaustri franjevačkoga samostana. Mjedena raspela u zagrljaju paučina. Nebrojene hagiografske predaje u oratorijima vapijuće djece: »Djeca vape za kruhom, a nikoga nema da im ga pruži« (Tuž 4, 4). U najezdama nekih novih nasrtaja, postradat će i preostale gotičke bifore katedrale sv. Tripuna. Jugoistok Mediterana. More plača. Duboka bol tisuću godina. Iznevjereni. Obeščaćeni. Oskvrnuti. Bokeljski Hrvati ostali su skamenjeni pod elegantnim noktima usnulih baroknih anđela sv. Stasija. Tko će ih više dozvati... oživjeti... pozvati u svjetlost? Pavao Butorac, Ana Marija Marović, Pavao Krilović, Vladislav Brajković, Đuro Perušina, Cvito Fisković, Luka Brajnović, Ozana... Tko? Tupi zvuci štapa slijepca niz skaline sv. Ivana? Predstraže na otoku Mamuli? Arzi? Škapulari? Utonuli u meandrima opore prošlosti bezimni gradski rizničari? Zlatari? Zvonari? Admirali? Il' djeca pomoraca koja se imadu tek roditi?

Fides et honor!

Maruša

(iz srednjovjekovnih anala kotorskih notara)

Marušo... besmrtna... jedina
stvarahu te mileniji,
ljudi pričahu...
jeseni
mirisahu modri plod,
i bijahu sretni.
Prepoznahu
te
u tirkiznom zelenilu vijenaca
pergameni
suhih notarskih zapisa.
Marušo,
spominjahu tvoje ime
k'o
mladu nevjestu kotorskih vlastelina
zlatni perper snahinih miraza.
Marušo,
čujah
da je na nekoj Gori
i siroti Rabbi
bdio
u
smrtnim časima
noći...

Dražan Zetić

Bdijenja u noći sv. Kristofora

U gluhoći starih relikvijara
bdijenja u noći sv. Kristofora.
Srebrni otisci ljepote:
prčanski jedrenjaci
oluje
ispaćena lica muljanskih ribara.
Pred
Presvetom Bogordicom Eleusom
bijeje orhideje.
Izblijedjeli obrisi kamena
korčulanska sunca.
Žaluje jedan pustinjač
za Uskrslim jutrima
mirisnim cvatom
zelenih agava...

Dražen Zetić

